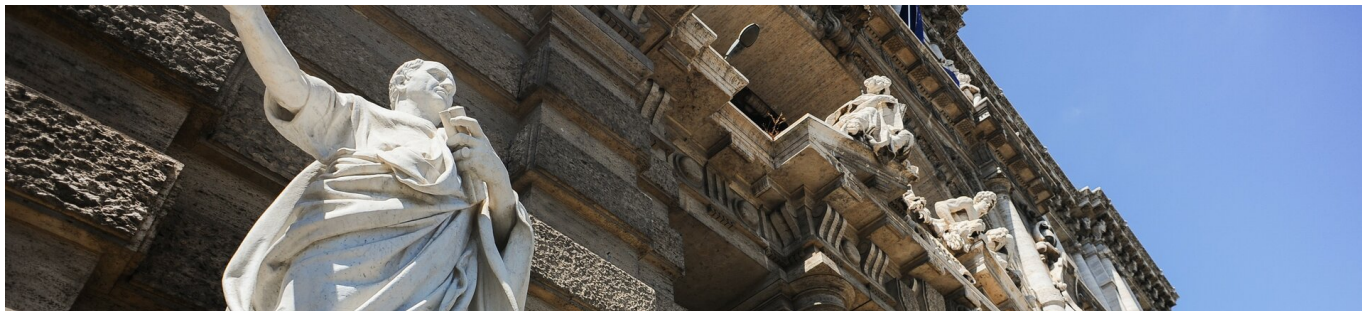

Jak stworzyć mowę?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Animacja](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Jak stworzyć mowę?

Marek Tulliusz Ciceron (106–43 p.n.e.) uznawany był za największego mówcę starożytnego Rzymu.

Pomnik Cicerona przed Pałacem Sprawiedliwości w Rzymie

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Retoryka jest starożytną sztuką perswazyjnego, odpowiednio ukształtowanego i skutecznego wypowiedzania się. Słowo „sztuka” oznacza tu – w terminach dzisiejszych – „technikę”, „umiejętność”, „kompetencję” i wiąże się ze znajomością odpowiednich środków oraz sposobów ich użycia w zamierzonym celu. W odniesieniu do sztuki przemawiania środki i sposoby opisano już w starożytności i są one stosowane aż do dziś. Obejmują one zarówno procedurę przygotowywania i komponowania mowy, jak i stosowania w niej odpowiednich zabiegów językowych.

Twoje cele

- Omówisz etapy tworzenia mowy.
- Wymienisz części kompozycyjne mowy.
- Scharakteryzujesz główne cechy stosownego stylu przemówienia.
- Zastosujesz wiedzę o przygotowaniu i kompozycji mowy oraz figurach retorycznych i środkach stylistycznych w praktyce.

Przeczytaj

Kompozycja mowy

Zgodnie z klasyczną teorią retoryczną, mowa powinna składać się obowiązkowo z trzech części – wstępu, argumentacji i zakończenia. Dodatkowo może zawierać dwie części fakultatywne – opowiadanie i kontrargumentację (odpieranie zarzutów), dopuszczalne są także **dygresje** służące zainteresowaniu słuchaczy i uatrakcyjnieniu mowy. Wszystkie elementy kompozycyjne powinny być ze sobą płynnie powiązane, czemu służą **tranzycje** – wyrażenia, którymi łączy się poszczególne części.

WSTĘP Głównymi zadaniami wstępu są: - pozyskanie przychylności odbiorcy; - psychologiczne przygotowanie słuchacza do odbioru tematu; - skoncentrowanie jego uwagi na mówcy i mowie. Wstęp powinien zawierać odpowiednie, jasne i wyraźne sformułowanie tematu oraz określenie celu mowy. Do cech dobrego wstępu należy *trafność* (w odniesieniu do tematu), *niezwykłość* i *oryginalność* (w zakresie formy słownej i ujęcia treści), *stosowność* (odpowiedniość do miejsca, czasu, mówcy, odbiorcy i tematu), *zwięźłość* (w stosunku do całej mowy).

OPOWIADANIE Celem opowiadania (łac. *narratio*) jest: - przedstawienie ważnych z punktu widzenia treści mowy wydarzeń, sytuacji, osób; - wyjaśnienie stanów rzeczy albo pojęć. Opowiadanie powinno być zgodne z tematem oraz zapowiadać dowody. Do cech dobrego opowiadania retorycznego należą *obrazowość*, *atrakcyjność* (służące zaciekawieniu i przyciągnięciu uwagi odbiorcy) oraz *wiarygodność* - odwołanie do sprawdzonych źródeł, *zgodność* ze stanem rzeczy i wiedzą mówcy.

ARGUMENTACJA Celem argumentacji jest: - perswazywny wpływ na odbiorców -

perswazyjny wpływ na odbiorców, zmiana ich poglądów w danej sprawie; - przekonanie do wyrażanych przez mówcę racji. Argumentacja zawiera zbiór dowodów na rzecz tezy (lub hipotezy), rozumianych w znaczeniu konkluzji wywiedzionych z przeprowadzonych w argumentacji wnioskowań. W argumentacji mówca może posłużyć się *wnioskowaniem dedukcyjnym* (wywiedzionym z praw ogólnych i przesłanek szczegółowych), w szczególności *sylogizmem*, w tym sylogizmem skróconym (wnioskowanie entymematyczne) z ukrytymi przesłankami, jak i *wnioskowaniem indukcyjnym* (z przesłanek szczegółowych), a także innymi rozumowaniami uprawdopodobniającymi (redukcyjnym, przez analogię). Argumentacja powinna być *stosowna*, *precyzyjna*, *logiczna* (zgodna z prawami logiki), *jasna*, *uporządkowana* (najlepiej od argumentów najsłabszych po najsilniejsze), *wielostronna*, *kompletna* (odnosząca się do wszystkich ważnych aspektów sprawy).

KONTRARGUMENTACJA (odpieranie zarzutów, łac. *refutatio*, *confutatio*) Celem tej części mowy jest polemika (dyskusja) z kontrargumentami przeciwników - albo znanymi, albo wyobrażonymi.

Kontrargumentacja może wskazywać: - fałszywość przesłanek i/lub wniosków przeciwników; - błędy logiczne i merytoryczne; - negację przedstawionego przez przeciwnika stanu rzeczy, zdarzeń, sytuacji oraz wszelkich rodzajów dowodów wykorzystywanych w argumentacji. Cechami skutecznej kontrargumentacji są jej *trafność*, *logiczność*, *precyzja*.

ZAKOŃCZENIE (gr. *epilogos*) Jego zadaniem jest silne i emocjonalne

zadaniem jest silne i emocjonalne oddziaływanie na odbiorcę, które odbywa się zgodnie z zasadą, że najmocniej wpływa na odbiorcę to, co jest wypowiedziane na końcu mowy. Zakończenie powinno zawierać: - emocjonalne i treściowe podsumowanie (rekapitulację) mowy; - przypomnienie jej głównej myśli (tezy/hipotezy); - powtórzenie i uwydatnienie argumentów, dowodów i faktów. Cechami dobrego zakończenia są *obrazowość, celność i zwięzłość*.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Stylistyka mowy

Elokucja oznacza przede wszystkim wybór odpowiedniego dla mowy stylu oraz trafnych i stosownych środków stylistycznych i retorycznych. Zaletami odpowiednio dobranego do mowy stylu są:

- **poprawność językowa** – zgodność z normą językową, zastosowanie innowacji tylko w wyjątkowych, uzasadnionych przypadkach;
- **jasność, precyzja i logiczne uporządkowanie** – zgodność z tokiem wywodu, jednoznaczność pojęć i sądów, spójność tekstu, ścisłość, zrozumiałość i przejrzystość wywodu, nieskomplikowane słownictwo;
- **prostota** – prosta, niezawikłana składnia, oszczędność w stosowaniu środków stylistycznych, wyrażanie myśli wprost i bezpośrednio;
- **zwięzłość** – celność, trafność wypowiedzi, nierozwlekanie jej ponad miarę;
- **stosowność** – odpowiedniość pomiędzy wyborem środków językowych, zawartością treściową (znaczeniową) wypowiedzi i odbiorcą; celowość i funkcjonalność wypowiedzi skierowanej do określonego odbiorcy; dostosowanie środków

Kodyfikatorem greckiej retoryki był Arystoteles, zaś rzymskiej – **Kwintylian** (Marcus Fabius Quintilianus (ok. 35 – ok. 96), twórca teorii pięciu etapów tworzenia mowy.

Pomnik Kwintyliana w mieście Calahorra w Hiszpanii.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

stylistycznych do wagi i powagi tematu, stosowanie odpowiedniego tonu emocjonalnego do odpowiedniego przedmiotu, nastroju, emocji i oczekiwań odbiorcy;

- **dynamiczność** – zmienność, żywiołowość, atrakcyjność dla słuchacza, która pozwalają utrzymać jego uwagę na mowie;
- **obrazowość** – zdolność do wywoływania w odbiorcy wyobrażeń, unikanie abstrakcyjności, pojęciowości, posługiwanie się przykładami, konkretami, szczegółami, porównaniami i **metaforami**;
- **ozdobność** – umiejętność posługiwania się środkami stylistycznymi sprawiającymi odbiorcy przyjemność estetyczną, np. poprzez zastosowanie **paralelnych konstrukcji**, **pytań retorycznych**, metafor itp.

Arystoteles (384–322 p.n.e.) jest twórcą najważniejszego greckiego podręcznika do retoryki i teorii pięcioczęściowej kompozycji mowy.

Pomnik Arystotelesa, Wiedeń, Muzeum Historii Naturalnej.

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Słownik

dygresje

(łac. *digressio* – odejście) wypowiedzi oddalone od głównego toku mowy, stosowane dla jej urozmaicenia, pobudzenia słuchaczy, uniknięcia monotonii

fakultatywny

pozostawiony do wyboru, opcjonalny, nieobowiązkowy

metafora

(gr. *metaphorá* – przeniesienie) wyrażenie niedosłowne; w znaczeniu szerokim – każde użycie słów w sensie przerośnym, niezgodnym z opisem słownikowym; w sensie stylistycznym – trop semantyczno-stylistyczny polegając na różnych niedosłownych użyciach związków między słowami; w sensie wąskim – metafora właściwa korzystająca z podobieństw dwu przedmiotów, np. podobieństwo blasku gwiazd i oczu w wyrażeniu „gwiazdy oczu”

paralelne konstrukcje

konstrukcje składniowe charakteryzujące się powtórzeniem lub podobieństwem budowy

pytanie retoryczne

pytanie zawierające w sobie tezę lub niewymagające odpowiedzi; służy jedynie wyrażeniu stosunku lub emocji do swego przedmiotu

tranzycje

(łac. *transitio* – przejście) sposoby przechodzenia od jednej do następnej części mowy: „po pierwsze...”, „tyle o ... teraz...”, „kolejnym dowodem...” itp.

Animacja

Etapy przygotowywania mowy

W klasycznej retoryce wyróżniamy następujące etapy przygotowania i wygłoszenia mowy, które odpowiadają także działom nauki o przemawianiu i poszczególnym elementom mowy.

Polecenie 1

Zapoznaj się z opisem etapów tworzenia mowy. Oceń, na ile etapy te są uniwersalne i można je stosować w przypadku tworzenia różnych tekstów, także na użytek szkolny. Co odróżnia ten schemat od tych, które znasz i stosujesz w swojej codziennej nauce?

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DMOu5BNqB>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Tworzenie mowy*.

Polecenie 2

Przygotuj konspekt mowy na dowolny temat, kierując się informacjami z animacji. W etapach *memoria* oraz *przedstawienie* zapisz wskazówki (co ci pozwoli zapamiętać tekst? jakie będą okoliczności wygłaszania mowy? o czym trzeba pamiętać?).

inwencja

dyspozycja

elokucja

memoria

przedstawienie

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Na etapie inwencji mówca powinien m.in...

- ☐ stworzyć pomysł na realizację treści przemówienia.
- ☐ zaplanować wstęp do mowy.
- ☐ określić sposób ujęcia tematu.
- ☐ określić środki językowe, które będą zastosowane w mowie.

Ćwiczenie 2

Przypisz etapom dyspozycji i elokucji odpowiednie elementy.

Dyspozycja

układ

składnia

kompozycja

plan

styl

tropy

Elokucja

Ćwiczenie 3

Zaznacz właściwą odpowiedź. Do ważnych środków w wygłaszaniu mowy nie należy...

☐ makijaż.

☐ ton wypowiedzi.

☐ gestykulacja.

☐ postawa ciała.

Ćwiczenie 4

Zaznacz właściwe dokończenia zdań. Celem wstępu do przemówienia jest m.in...

☐ zarysowanie głównych argumentów.

☐ pozyskanie przychylności odbiorcy.

☐ przygotowanie słuchacza do odbioru tematu.

☐ skoncentrowanie uwagi odbiorcy na mówcy i mowie.

Ćwiczenie 5

Przyporządkuj charakterystyczne elementy opowiadaniu retorycznemu i zakończeniu mowy.

Opowiadanie

rekapitulacja tematu

zobrazowanie tematu

zapowiedzenie argumentów

Zakończenie

zaciekawienie odbiorcy

zebranie argumentów

wstrząśnięcie odbiorcą

Ćwiczenie 6

Przygotuj trzy argumenty w sporze o receptę na szczęśliwe życie pomiędzy epikurejczykami a stoikami.

Ćwiczenie 7

Przygotuj jeden kontrargument, którym odeprzesz wyobrażone zarzuty przeciwników twojego stanowiska w wyżej wymienionym sporze.

Ćwiczenie 8

Przygotuj paralełę dwóch pytań retorycznych z użyciem metafory do wstępu mowy na wyżej wymieniony temat.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Jak stworzyć mowę?

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

VI. Rozwijanie krytycznego myślenia i sprawności logicznych poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Omówisz etapy tworzenia mowy.
- Wymienisz części kompozycyjne mowy.
- Scharakteryzujesz główne cechy stosownego stylu przemówienia.
- Zastosujesz wiedzę o przygotowaniu i kompozycji mowy oraz figurach retorycznych i środkach stylistycznych w praktyce.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omawia etapy tworzenia mowy;
- wymienia części kompozycyjne mowy;
- charakteryzuje główne cechy stosownego stylu przemówienia;
- stosuje wiedzę o przygotowaniu i kompozycji mowy oraz figurach retorycznych i środkach stylistycznych w praktyce.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- animacja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Jak stworzyć mowę?”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczenia nr 1-4 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w zakładce „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel przedstawia uczniom temat lekcji i cele zajęć, które wyświetla przy użyciu tablicy interaktywnej lub rzutnika, oraz wspólnie z uczestnikami zajęć ustala kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, kto wykonał zadane ćwiczenie. Wybrany uczeń rozpoczyna wstępną dyskusję wokół tematu lekcji, przedstawiając i uzasadniając swoje stanowisko. Po zakończeniu dyskusji chętna/wybrana osoba przedstawia wnioski.

Faza realizacyjna:

1. **Mapa myśli.** Nauczyciel wyznacza ucznia, który zapisuje na tablicy podane przez niego hasło: *Jak stworzyć mowę?*. Następnie uczniowie podają na forum swoje pomysły. Wybrany uczeń zapisuje je wszystkie wokół hasła. Na tej podstawie powstaje mapa myśli/pojęć, do których uczniowie będą mogli powracać podczas kolejnych etapów zajęć lub w ramach powtórki materiału w domu
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Animacja”. Uczniowie po zapoznaniu się z nim dzielą się na grupy i przygotowują odpowiedzi oba polecenia. Po upływie ustalonego wcześniej czasu przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycje odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich lub je uzupełniają. Nauczyciel czuwa nad prawidłowym przebiegiem zadania, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 5–8. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Zalogowany na platformie nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wybrany uczeń odczytuje cele lekcji, a następnie wszyscy wspólnie omawiają: co udało się osiągnąć, do czego warto wrócić, czego nie udało się zrealizować i dlaczego.

Praca domowa:

1. Obserwuj debatę publiczną w Polsce przed kilka dni z rzędu. Wybierz i opisz jeden przykład z mediów, który może być ilustracją do wybranego przez ciebie pojęcia lub problemu z dzisiejszej lekcji.

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Martens E., *Dydaktyka filozoficzna*, w: „Edukacja Filozoficzna” 6 (1988).
- Krokiewicz A., *Zarys filozofii greckiej*, Warszawa 2000.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie zapoznają się z multimedium w sekcji „Animacja” i przygotowują do niego pytania. Następnie zadają je sobie nawzajem, sprawdzając stopień przyswojenia jego treści.